

Boekbesprekingen

DE VEGETATIE VAN NEDERLAND 6. MOSSEN- EN KORSTMOSSEN- GEMEENSCHAPPEN

Klaas van Dort, Bas van Gennip en Marcel Schrijvers-Gonlag (2017). *De Vegetatie van Nederland 6. Mossen- en korstmossengemeenschappen*. KNNV Uitgeverij, Zeist, 518 pp. ISBN 978905926. Bij de KNNV Uitgeverij te koop voor Euro 69,95

De Vegetatie van Nederland 6. Mossen- en korstmossengemeenschappen

Langverwacht. Eindelijk is dan eind november 2017 verschenen: het boek over de mossen- en korstmossen van Nederland, ook wel deel 6 van *De vegetatie van Nederland* genoemd.

Op het eerste gezicht is het een enorme pil vol met lastige namen. Daarmee richt het boek zich op een specialistische doelgroep: enerzijds de bryologen die geïnteresseerd zijn in de standplaatsen van soortcombinaties, anderzijds de plantensociologen die verder willen kijken dan alleen begroeiingen met vaatplanten, en uiteraard diegenen die mossen- en korstmossenbegrøeiingen als object van onderzoek hebben. Die laatste is een kleine groep in ons land, en ik denk dat vrijwel iedereen die tot deze groep behoort wel op een of andere wijze heeft meegewerkt aan het boek.

Op het tweede gezicht is het boek echter meer dan alleen een wetenschappelijk werk. Het is helder geschreven, zeer overzichtelijk vormgegeven, en het besteedt veel aandacht aan de herkenning van de verschillende gemeenschappen, waarbij tevens determinatiesleutels zijn ontwikkeld. Daarmee doet het nadrukkelijk – meer dan deel 1 t/m 5 van *De vegetatie van Nederland* – een poging om ook de geïnteresseerde liefhebber te bereiken. Hierin slaagt het boek helemaal en ik ben benieuwd of dit tot uiting zal komen in de verkoopcijfers.

Het boek bevat een algemene inleiding, de bespreking van 15 klassen van mossen- en korstmossengemeenschappen (klassen 47 t/m 61, doorgenummerd op de standaardlijst uit de *Revisie van de Vegetatie van Nederland* in *Stratiotes* 50/51), bijlagen met technische voetnoten en een onderbouwing van de syntaxonomische namen, en een uitgebreide literatuurlijst en index.

De hoofdstukken beginnen met een grote foto, en het uitgebreide bijschrift geeft in de meeste gevallen meteen een aardig inkijkje in de betreffende klasse. Een voorbeeld is de opening bij klasse 49 *Verrucario nigrescentis-Schistidieta craspili* (begrøeiingen op steen) waarbij met één foto van een kerk de grote variatie in standplaatsen met elk een eigen gemeenschappen wordt geschetst. Terloops wordt de link met die andere PKN gelegd: “Voor het bestuderen van steenbewonende korstmossen is een kerkbezoek ten zeerste aan te bevelen”.

De inleiding van elke klasse geeft een overzicht van de indeling in ordes, verbonden en associaties, en een kaartje met de verspreiding van de opnamen die aan

de klasse ten grondslag liggen. Vervolgens wordt uitgebreid ingegaan op de ecologie van de klasse, waarbij schema's van indicatiewaarden in een oogopslag laten zien hoe de associaties zich tot elkaar verhouden. Van de kenmerkende soorten worden Ellenberg-indicatiewaarden gegeven, alsmede zeldzaamheid, trends en de Rode Lijst-status in ons land. Vervolgens wordt kort ingegaan op de successie, natuurwaarde en trends van de klasse. Hierna volgt de indeling van de klasse, met een synoptische tabel en de genoemde determinatiesleutel voor de associaties. Het grootste deel van de tekst betreft besprekingen van de afzonderlijke orden, verbonden en associaties, waarbij – zoals gezegd – veel aandacht is voor de herkenning van deze syntaxa. De beschrijving van associaties wordt vergezeld van tabellen met individuele opnamen.

Het is bij mijn weten het eerste werk in Europa dat op deze wijze de mossen- en korstmossen-begroeiingen integreert en voor een breed publiek in beeld brengt, in kleur, vergezeld van tabellen en met veel foto's. Het is pionierswerk, dat een hoge standaard neerzet voor onderzoekers in andere delen van de wereld. En het zal voor lange tijd het belangrijkste standaardwerk op het gebied van mossen- en korstmossen zijn.

Ik stip twee onderwerpen aan die ik persoonlijk interessant vind, ten eerste de snelheid van veranderingen in de cryptogamenflora en hun plantengemeenschappen. Sterker nog dan bij vaatplantbegroeiingen zijn de beschreven associaties sterk onderhevig aan dynamiek, met name als gevolg van veranderingen in luchtkwaliteit. De door Barkman (1958) in zijn proefschrift beschreven associaties (een belangrijk ijkpunt) zijn dan ook grotendeels niet terug te vinden in dit boek. Ze komen niet meer voor in ons land! De auteurs gebruiken voor de onderbouwing van hun indeling dan ook merendeels opnamen die na 2010 zijn gemaakt, en in het geheel beschrijvingen die uiterlijk terug gaan tot 1995.

Een tweede interessant punt, van belang voor de natuurbescherming, is de afgrenzing tussen vaatplantengemeenschappen en mossen- en korstmossengemeenschappen. Dit is een lastig onderwerp, en in het inleidende hoofdstuk wordt hier uitgebreid op ingegaan. Er wordt onderscheid gemaakt tussen zelfstandige gemeenschappen en (van vaatplantbegroeiingen) afhankelijke gemeenschappen. Ook wordt het begrip microgemeenschap geïntroduceerd, een begroeiing die beperkt is tot bijzondere standplaatsen, echter niet per se afhankelijk is van de omringende vegetatie. Van een vaste opnamegrootte voor mossen- en korstmossengemeenschappen (zoals geopperd door Berg et al. 2016, *Herzogia* 29) willen de auteurs echter niets weten: "Het vertroebelt de blik op de processen die in de plantenbegroeiingen plaatsvinden, doordat gemeenschappen van bijzondere standplaatsen niet erkend worden, net zo min als seizoensaspecten van pionierstandplaatsen".

Hoewel vaatplantenbegroeiingen en (korst)mosbegroeiingen feitelijk andere formaties vertegenwoordigen, is het onderscheid in het veld lang niet altijd duidelijk. De onderzoekers merken op dat "een zekere subjectiviteit niet is uit te sluiten", en dit komt het duidelijkst naar voren in de klasse 59 *Ceratodonto purpurei-Polytrichietea piliferi* (begroeiingen van schrale zandgrond). Hier wordt een *Cladonia*-rijke associ-

atie opgevoerd (het *Cladonietum zopfii*) waarvan terecht wordt gesteld dat deze goed in het *Corynephorion canescentis* (beschreven bij de graslanden in deel 3 van de *Vegetatie van Nederland*) zou passen. Waarbij wordt opgemerkt dat het *Corynephorion* feitelijk een cryptogamenbegroeiing is. Ook bij de andere 'terrestrische' klassen 60 en 61 schuurt de indeling soms tegen vaatplantbegroeiingen aan. Voor de steen- en houtbewonende gemeenschappen is de afgrenzing veel helderder, en dat geldt ook voor de wonderlijke klassen *Fellhaneretea bouteillei* (begroeiing op naalden van coniferen en bladeren van altijdgroene sierstruiken) en *Sphlachneteta* (begroeiingen op koeienvlaaien in hoogveengebieden). Aan de andere kant zijn er meerdere voorbeelden van mosgemeenschappen die reeds in de *Vegetatie van Nederland* (deel 1-5) zijn beschreven, zoals het *Ricciatum fluitantis*, het *Tortello-Bryoerythrophyllietum*, het *Pellio-Conocephaletum*, het *Phleo-Tortuletum ruraliformis*, en het – bij de revisie toegevoegde – *Pellio endivifoliae-Cratoneuretum commutati*. Deze worden in dit deel 6 echter niet behandeld, waardoor voorkomen wordt dat dubbele of zelfs tegenstrijdige informatie wordt gegeven. Het probleem is de auteurs duidelijk en ze hebben enkele pragmatische keuzes gemaakt die ervoor zorgen dat het boek dit jaar in de winkel ligt. Bovendien is de discussie over dit onderwerp (hoofdstuk 1, klasse 59) de moeite waard. Het moge echter duidelijk zijn dat, waar zij de mossenbegroeiingen en korstmossenbegroeiingen uitstekend geïntegreerd hebben, er nog een uitdaging ligt om dit ook te doen in de richting van de vaatplantgemeenschappen. Maar dit is misschien iets voor een jongere PKN-generatie.

Veel lof voor de auteurs! Het is een prachtig boek geworden: mooi vormgegeven, uitstekende foto's, en vol met uitstekende informatie. Het is dan toch gelukt, en ook nog net voor Sinterklaas.

John Janssen

